

Henryk M. Jagodziński

Historia i kompetencje Penitencjarii Apostolskiej

Kieleckie Studia Teologiczne 12, 129-153

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Henryk M. Jagodziński – Rzym

HISTORIA I KOMPETENCJE PENITENCJARII APOSTOLSKIEJ

1. Zarys historii Penitencjarii Apostolskiej

Po zniesieniu Datarii Apostolskiej w 1967 r. i Kancelarii w 1973 r., jest to aktualnie najstarsza Dykasteria Kurii Rzymskiej. Jej powstanie jest związane z przybywającymi do Rzymu pielgrzymami, którzy odwiedzając święte miejsca, pragnęli również uzyskać rozgrzeszenie z grzechów ciężkich, zdjęcie cenzur zarezerwowanych papieżowi oraz prosić o uzyskanie przywilejów, łask, dyspens, których mógł udzielić tylko sam papież.

Mówiąc o początkach Penitencjarii Apostolskiej, trudno jest dokładnie ustalić konkretną datę narodzin tej instytucji¹. Większość uczonych lokuje jej powstanie na wiek XIII². Ustanowienie prawdziwego trybunału, z właściwymi mu przepisami prawnymi w relacji do spraw związanych z sumieniem w odniesieniu do potrzeb Kościoła, nie dokonało się nagle, lecz stopniowo³. Z biegiem czasu następowało udoskonalenie dyscypliny kościelnej oraz koncentracja w Kurii Rzymskiej władzy jurysdykcyjnej.

Historia powstania Penitencjarii Apostolskiej związana jest z funkcją penitencjarzy, znanych już od pierwszych wieków chrześcijaństwa. Według niektórych autorów miało to mieć miejsce za czasów papieża Korneliusza (251–253), który ustanowił *presbyteri poenitentium* dla rozgrzeszania tzw. *lapsi*, czyli upadłych, którzy wyparli się wiary w czasie prześladowań⁴. Natomiast

¹ Por. *La penitenza tra I e II millenio. Per un compresione delle origini della Penitenzieria Apostolica*, red. M. Sodi i R. Salvarani, Città del Vaticano 2012, s. 21.

² Por. E. Szałfrowski, *Kuria Rzymska. Studium historyczno-kanoniczne*, Warszawa 1981, s. 194; J. Ickx, *Conclusion*, w: *La penitenza tra I e II millenio...*, dz. cyt., s. 279.

³ Por. G. Sessolo, *Tribunali ecclesiastici. I. T. della Santa Sede: Penitenzieria Apostolica*, w: *Enciclopedia Cattolica*, t. XII, Città del Vaticano 1954, s. 496.

⁴ Por. E. Szałfrowski, *Kuria Rzymska...*, dz. cyt., s. 194.

inni umiejscawiają powstanie Penitencjarii Apostolskiej na czas pontyfikatu Benedykta II (684–685), kiedy to został ustanowiony kardynał penitencjarz, który w imieniu papieża miał rozwiązywać ciężkie przypadki natury duchowej, sakramentalnej i prawnej oraz rozgrzeszać grzechy zastrzeżone.

Pierwsza wzmianka o kardynale pełniącym tę funkcję pochodzi z dokumentu z 1193 r., gdzie wymienia się *Johannes de Sancto Paulo tituli Sanctae Priscae* jako tego, który był kardynałem wysłuchującym spowiedzi w miejsce papieża (*erat autem cardinalis, qui confessiones pro papa tunc recipiebat*). Jednakże nie ma pewności, że Johannes de Sancto Paolo był pierwszym piastującym urząd penitencjarza papieskiego. Początkowo zadaniem *paenitentiaris papae* była troska o spowiedź oraz rozwiązywanie w imieniu papieża przypadków szczególnie skomplikowanych, związanych z nieprawidłowościami w przyjmowaniu święceń kapłańskich i z kwestiami małżeńskimi. Z upływem lat kompetencje papieskiego penitencjarza rozszerzyły się również na inne przestępstwa i grzechy, które mógł rozgrzeszać oraz wydawać stosowne dyspensy i zezwolenia. Niewątpliwie był on wspomagany przez swoich współpracowników, a także penitencjarzy mniejszych, którzy już w czasach starożytnych mieli za zadanie wysłuchiwać spowiedzi⁵. Z czasów pontyfikatu papieża Honoriusza III (1216–1227) zachowały się nazwiska niektórych penitencjarzy. W grupie tej figurowało wielu *fratres*, prawdopodobnie byli to cystersi⁶. W okresie rządów papieża Grzegorza IX (1227–1241) pojawiają się też dominikanie i franciszkanie.

Za czasów papieża Bonifacego VIII (1294–1303) liczba papieskich penitencjarzy wahała się pomiędzy ośmiu a jedenastu, w większości zakonników.

Termin Penitencjaria po raz pierwszy pojawia się w reskrypcie z 1256 r., gdzie kard. Ugo da San Caro nazywany jest *poenitentiaris summus o Sedis apostolicae poenitentiaris generalis*, który uwolnił z nieprawidłowości pewnego Magistra Alberta, kanonika św. Pawła w Halberstad: *Nos... auctoritate domini pape, cuius penitentie curam gerimus, super irregularitate inde contracta dispensavimus*⁷.

W wyniku rosnącej liczby grzechów, których odpuszczenie było zarezerwowane papieżowi, jak też dyspens oraz innych zezwoleń, które zostały ogłoszone na Soborze Laterańskim II w 1139 r. jako zastrzeżone dla biskupa Rzymu, stopniowo formuje się specjalny organizm dla rozpatrywania przedstawionych spraw. W pierwszej połowie XIII stulecia przybiera postać stałego urzędu, o którego funkcjonowaniu mówią świadectwa z czasów papieża

⁵ Por. A. Saraco, *La Penitenzeria Apostolica e il suo archivio stolico*, „Annuario de Historia de la Iglesia”, 21 (2012), s. 424.

⁶ Por. G. Sessolo, *Tribunali ecclesiastici...*, dz. cyt., s. 496.

⁷ N. Del Re, *La Curia romana. Lineamenta sotorico-giuridici*, Città del Vaticano 1998, s. 199.

Innocentego IV (1243–1254) oraz Aleksandra IV (1254–1261), jak też wspomniany reskrypt z 1256 r. Podobnie jak w odniesieniu do papieża, tak i w przypadku kardynała penitencjarza pojawiała się konieczność posiadania współpracowników, aby we właściwy sposób wykonywać powierzoną sobie misję. W ten sposób w papieskiej kurii pojawił się urząd zwany *Paenitentiaris*, którego głównym zadaniem była pomoc kardynałowi wielkiemu penitencjarzowi w dziedzinie prawa i moralności. Już w XIII wieku w urzędzie kardynała penitencjarza można było wyróżnić funkcje *correctores*, *scriptores*, *distributores et sigillator*⁸. Należy również zaznaczyć, że Penitencjaria Apostolska od samego początku posiadała uprawnienia o wiele szersze aniżeli absolucja niektórych grzechów zastrzeżonych. Uprawnienia te były coraz bardziej rozszerzane poprzez nadania *de speciali et expresse* oraz ustnie *vivae vocis oracolo*. Pochodzące z drugiej połowy XIII wieku zbiory nadań uprawnień, absolucji i dyspens, które papież udzielił kardynałom penitencjarzom, świadczą bardzo wyraźnie, że przypadki, których one dotyczyły – symonia, podpalenia, zabójstwa, przeszkody małżeńskie, fałszowanie dokumentów papieskich, relacje i kontakty z niewiernymi, rozbój wobec pielgrzymów, nieprawidłowości, apostazja, były rozpatrywane w zakresie zewnętrznym⁹.

Szczególny rozwój Penitencjarii nastąpił w czasie rządów papieży awiniońskich. W tym okresie kardynałowie wielcy penitencjarze, liczni penitencjarze mniejsi oraz inni urzędnicy tworzą dość dynamiczny urząd, którego personel liczył około czterdziestu członków. O ważności urzędu kardynała penitencjarza może świadczyć dyspozycja Synodu w Vienne we Francji (1311–1312), gdzie papież Klemens V (1305–1314) postanawia, że urząd kardynała penitencjarza nie ustaje podczas *sede vacante*¹⁰. Bardziej dokładne wiadomości o organizacji Penitencjarii Apostolskiej pochodzą szczególnie z okresu pontyfikatów Klemensa V i Benedykta XII (1334–1342), którzy nadali temu urzędowi nowe statuty i konstytucje, nowy formularz oraz skrupulatny i uzupełniony wykaz opublikowanych dokumentów. W tym okresie każdy wielki penitencjarz w momencie nominacji otrzymywał od papieża dość szerokie kompetencje, w zależności od przedkładanych spraw i historycznych okoliczności¹¹. Wspomniany już papież Klemens V, na mocy bulli *Dignum est* z 2 września 1311¹², powierzył wielkiemu penitencjarzowi kard. Berengariuszowi z Fredol zadania dokonania rewizji składu personalnego trybunału,

⁸ Por. E. Göller, *Die Päpstliche Pönitentiarie vom ihrem Ursprung bis zu ihrer Umgestaltung unter Pius V*, I, 1, Roma 1907, s. 84.

⁹ Por. M. Sodi i J. Ickx, *La Penitenzeria Apostolica e il Sacramento della Penitenza. Percorsi storici-giuridici-teologici e prospettive pastorali*, Roma 2009, s. 46.

¹⁰ Por. N. Del Re, *La Curia romana...*, dz. cyt., s. 200.

¹¹ Por. F. Tamburini, *La Penitenzeria Apostolica durante il papato avignonese*, w: „Collection de l'École française de Rome”, 138 (1990), s. 268.

¹² *Bullarium Romanum*, IV, Torino 1859, s. 225–226.

nakazując przede wszystkim zmniejszenie liczby kopistów z dwudziestu jeden do dwunastu. Liczebność personelu świadczyła bez wątpienia o wielkiej ilości wydawanych uwolnień, dyspens i innych reskryptów.

Pierwszym dokumentem pozwalającym na poznanie funkcjonowania Penitencjarii jako dobrze zorganizowanego urzędu kurialnego była, wydana przez papieża Benedykta XII, bulla *In agro dominico* z 8 kwietnia 1338¹³, którą zostały ustanowione dokładne przepisy dotyczące organizacji, kompetencji oraz funkcjonowania Penitencjarii. Na mocy tego dokumentu została też ustalona procedura, którą należało zachowywać. Ponadto 13 kwietnia 1338 r. papież Benedykt XII ustanowił urząd *doctor expertus in jure canonico*. Miał on wspomagać kardynała penitencjarza we wszystkich sprawach prawnych, w analizowaniu przedstawianych próśb oraz w rozstrzyganiu wątpliwości. Z dyspozycji wydanych przez papieża Benedykta XII można wywnioskować, że Penitencjaria nie ograniczała się tylko do zakresu wewnętrznego, ale udzielała także licznych łask odnoszących się do zakresu zewnętrznego, jak np. dyspensę od *super defectu Nataliom*, od kar zaciągniętych z powodu buntu w czasie wojny itp. Tego typu dyspensy potwierdzają ówczesne formularze Penitencjarii, jak chociażby dokument autorstwa kard. Idziego Albornoz z 1358¹⁴.

Pod koniec XIV wieku zaczęto odczuwać potrzebę dokonania reformy tego trybunału. Ostatecznie zajął się tym Sobór w Konstancji w 1415 r., który szczególną uwagę poświęcił uprawnieniom kardynała penitencjarza oraz wymaganiom w stosunku do personelu trybunału. Jednakże ze względu na nikłe efekty w tej materii, konieczna okazała się interwencja papieża Mikołaja V (1447–1455) w 1425 r. Ostatecznie dopiero papież Eugeniusz IV (1431–1447) na mocy bulli *In apostolicae dignitatis* z 14 października 1438¹⁵ dokonał szeregowego uporządkowania wszystkich uprawnień udzielonych do tej pory kardynałowi penitencjarzowi. Bulla ta była stopniowo uzupełniana w niektórych punktach przez następców Eugeniusza IV, aż do momentu, kiedy papież Sykstus IV (1471–1484) wydał nowe kompendium poszerzające uprawnienia kardynała penitencjarza¹⁶. Papież Eugeniusz IV ustanowił także urząd regensa Penitencjarii Apostolskiej, zaś papież Aleksander VI (1492–1493) – urząd datariusza. W miarę upływu czasu kolejni papieże nadawali Penitencjarii coraz to nowe uprawnienia i kompetencje, dokonując znacznego rozszerzenia jej jurysdykcji. Papież Sykstus IV, na mocy bulli *Quoniam nonulli* z 9 maja 1484¹⁷,

¹³ *Bullarium Romanum*, IV, Torino 1859, s. 416–424.

¹⁴ Por. P. Lecacheux, *Un formulaire de la Ppénitencerie apostolique au temps du cardinal Albornoz (1357–1358)*, w: „Mélange d’archéologie et d’histoire”, 18 (1898), s. 37–49.

¹⁵ Por. E. Göller, *Die Päpstliche Pönitentiarie...*, dz. cyt., s. 37–47, 132–135.

¹⁶ Por. A. Saraco, *La Penitenzieria Apostolica...*, dz. cyt., s. 425.

¹⁷ *Bullarium Romanum*, V, Torino 1860, s. 292–295.

uznał faktyczny stan rzeczy, potwierdzając wiele uprawnień tego urzędu dotyczących zakresu zewnętrznego.

Głównym motywem penitentów, którzy zwracali się do Penitencjarii Apostolskiej, było pragnienie lub konieczność przedstawienia prośby o otrzymanie jednej z łask apostolskich. Proszący ci weszli w konflikt z prawem kościelnym, lub też pragnęli uniknąć przekroczenia prawa kościelnego przez czyny, których zamierzali dokonać, a łaska uzyskana od papieża była jedynym środkiem uzdrowienia własnej sytuacji, w szczególności gdy okazywało się, że byli wyłączeni ze wspólnoty wierzących na skutek nałożonej ekskomuniki bądź interdyktu¹⁸. Natomiast w przypadku duchownych naruszenie norm prawa kanonicznego niosło z sobą często możliwość utraty stanu kapłańskiego, co z kolei wiązało się z ryzykiem utraty posiadanych beneficjów. Ponownego przywrócenia do stanu kapłańskiego mógł dokonać tylko papież. Decyzja wydana papieskim autorytetem uzdrawiała stan nieregularności (*irregularitatis*) albo niezdolności (*inhabilitatis*), będący konsekwencją ewentualnych wykroczeń (*excessus*) dokonanych podczas sprawowania służby Bożej lub przy sprawowaniu sakramentów¹⁹. Do tej szerokiej gamy uprawnień dochodziły również kompetencje Penitencjarii w stosunku do niechrześcijan, szczególnie w odniesieniu do Żydów²⁰.

Jednakże zbyt szerokie uprawnienia tego trybunału prowadziły niejednokrotnie do nadużyć, co było powodem dokonania kolejnej jego reformy²¹. Papież Paweł III (1534–1549) nosił się z zamiarem przeprowadzenia gruntownej odnowy Penitencjarii Apostolskiej i w tym celu już na początku swojego pontyfikatu, w 1534 r. ustanowił specjalną komisję. Ale na skutek silnego oporu ówczesnego kardynała penitencjarza trzeba było zaczekać z wdrożeniem tej reformy do pontyfikatu papieża Juliusza III (1550–1555), który wprowadził ją bullą *Rationi congruit* z 22 lutego 1550 r.²² Następnie papież Pius IV (1559–1565) dokonał dalszych zamian tego trybunału, co usankcjonował na mocy bulli *In sublimi B. Petri solio*, wydanej 4 maja 1562 r.²³ Na mocy tej bulli jurysdykcja Penitencjarii uległa znacznemu ograniczeniu. Wiele spraw z zakresu zewnętrznego zostało przekazanych kompetencji Datarii Apostolskiej: ograniczono tym samym uprawnienia kardynała penitencjarza do zakresu wewnętrznego, zakazując jednocześnie – pod groźbą surowych kar – rozszerzanie kompetencji tego trybunału²⁴.

¹⁸ Por. A. Saraco, *La Penitenzieria Apostolica...*, dz. cyt., s. 425.

¹⁹ Por. O. Ostinelli, *Le suppliche alla Sacra Penitenzieria Apostolica provenienti alla diocesi di Como (1438–1484)*, w: *Materiali di storia ecclesiastica lombarda (secoli XIV–XVI)*, v. 5, Milano 2003, s. 20.

²⁰ Por. Tamburini, *Ebrei, Saraceni, Cristiani, Vita sociale e vita religiosa dai registri della Penitenzieria Apostolica (secoli XIV–XVI)*, Milano 1996.

²¹ Por. E. Szafronowski, *Kuria Rzymska...*, dz. cyt., s. 194.

²² *Bullarium Romanum*, VI, Torino 1860, s. 401–404.

²³ *Bullarium Romanum*, VII, Torino 1862, s. 193–197.

²⁴ Por. G. Sessolo, *Tribunali ecclesiastici...*, dz. cyt., s. 497.

Święty Pius V (1566–1572) najpierw odwołał wszystkie uprawnienia wielkiego penitencjarza i zniósł samą Penitencjarię 23 kwietnia 1569 r. na mocy bulli *In omnibus rebus*²⁵, aby ponownie powołać ją do życia 18 maja tego samego roku, dokonując jednocześnie jej radykalnej reformy. Za podstawę swojej reformy obrał bullę Benedykta XII *In agro dominico* z 1338 r. Powołał nowy personel, zmniejszając przy tym jego liczbę, co świadczy o zmniejszeniu kompetencji tego urzędu. Od tego momentu Penitencjaria składała się z: wielkiego penitencjarza, regensa, datariusza, korektora, magistra teologii, doktora prawa kanonicznego, dwóch prokuratorów (do tego momentu było ich dwudziestu siedmiu), dwóch pisarzy (dotychczas było ich dwudziestu czterech), oraz urzędnika przykładającego pieczęć²⁶. Określił on także dość precyzyjnie kompetencje tego trybunału. Ograniczył do minimum uprawnienia dotyczące zakresu zewnętrznego oraz powołał do życia nowy urząd teologa, który od tego momentu zawsze pełnił jezuita. Kardynał penitencjarz otrzymał uprawnienia do rozstrzygania wątpliwości dotyczących kwestii sumienia, a jego ustalenia miały charakter decyzji autentycznych. Na mocy bulli *Ut bonus*²⁷ z 15 maja 1569 r. papież ograniczył różnorodne uprawnienia adeptów Penitencjarii. Z kolei bullą *In earum rerum*, także z 18 maja 1569 r.²⁸ potwierdził zasadę, że do kompetencji tego trybunału należy wyłącznie zakres wewnętrzny sakramentalny i niesakramentalny. W konsekwencji Pius V dokonał też reformy w odniesieniu do penitencjarzy mniejszych, ustanawiając dla nich trzy kolegia: kolegium liberiańskie dla dominikanów, kolegium laterańskie dla Zakonu Braci Mniejszych Obserwantów oraz kolegium watykańskie dla jezuitów, które po kasacie zakonu zostało przekazane w 1774 r. franciszkanom konwentualnym. 3 maja 1933 r. papież Pius XI ustanowił czwarte kolegium przy bazylice św. Pawła za Murami.

Pomimo tych wyraźnych reguł co do kompetencji Penitencjarii, ograniczających się do zakresu wewnętrznego, kardynałom penitencjarzom udawało się otrzymać dodatkowe uprawnienia dotyczące również zakresu zewnętrznego. Dokonywało się to zazwyczaj na drodze *vivae vocis oraculo*, czyli decyzji papieskich wydanych w formie ustnej. Papież Urban VIII (1623–1644) w brewe *Regimini universalis Ecclesiae* z 27 września 1634 r. usiłował ponownie wprowadzić dyscyplinę ustanowioną przez Piusa V odnośnie do kompetencji tego trybunału²⁹. Następnie Innocenty XII (1691–1700), na mocy bulli *Romanus Pontifex* z 5 września 1692³⁰ wydał katalog, w którym wyliczał uprawnienia tego trybunału.

²⁵ *Bullarium Romanum*, VII, Torino 1862, s. 746–750.

²⁶ Por. A. Saraco, *La Penitenzieria Apostolica...*, dz. cyt., s. 426.

²⁷ *Bullarium Romanum*, VII, Torino 1862, s. 750–752.

²⁸ *Bullarium Romanum*, VII, Torino 1862, s. 752–754.

²⁹ Por. N. Del Re, *La Curia romana...*, dz. cyt., s. 203.

³⁰ *Bullarium Romanum*, XX, Torino 1871, s. 450–461.

Znaczącej reorganizacji tego urzędu dokonał następnie papież Benedykt XIV (1740–1758), który bullami *Pastor bonus*³¹ i *In Apostolicae*³² z 13 kwietnia 1744 r. wydał nowe i dokładne przepisy dotyczące rozpatrywania w Penitencjarii takich spraw, jak: rozgrzeszanie przypadków zastrzeżonych, udzielanie dyspens w sprawach małżeńskich oraz w sprawach nieprawidłowości, wydawanie dyspens i reskryptów w innych przypadkach dotyczących sumienia, autentyczne rozstrzyganie przedstawionych wątpliwości. Papież ten na mocy bulli *Quamvis iam* z 13 grudnia 1747 r.³³ oraz bullą *Pastorali*³⁴ wprowadził pewne zmiany, które miały na celu doprecyzowanie poprzednich norm.

W czasie okupacji napoleońskiej Rzymu i Państwa Kościelnego w latach (1808–1814), Penitencjaria Apostolska była jedyną spośród dykasterii Kurii Rzymskiej, której udało się funkcjonować mniej lub bardziej w ukryciu³⁵. W tym czasie ów trybunał ponownie rozszerzył swoje kompetencje również w zakresie zewnętrznym, jak chociażby udzielanie dyspens małżeńskich dla biednych i prawie biednych³⁶.

W drugiej połowie XIX wieku, w latach następujących po zjednoczeniu Włoch, Penitencjaria Apostolska prowadziła także działalność polegającą na udzielaniu konsultacji teologiczno-kanonicznych w celu uregulowania w sposób najlepszy z możliwych powstałych konfliktów pomiędzy Królestwem Włoch a Stolicą Apostolską³⁷. Wielu biskupów i wiernych zwracało się do Penitencjarii o wskazówki dotyczące sposobu zachowania w stosunku do nowej władzy politycznej, która była wrogo nastawiona do Kościoła.

Dopiero reformy św. Piusa X (1903–1914), wprowadzone na mocy konstytucji apostolskiej *Sapienti Consilio* z 29 czerwca 1908 r.³⁸, ograniczyły jej kompetencje wyłącznie do zakresu wewnętrznego. Odnośnie do dyspens udzielanych w zakresie zewnętrznym konstytucja ta odsyłała do Kongregacji Sakramentów. Według norm wykonawczych tejże konstytucji Penitencjaria Apostolska obejmowała – oprócz kardynała penitencjarza – regensa, pięciu prałatów Sygnatury, sekretarza, substytuta oraz kilku niższych urzędników. W kwestii procedury miała być zachowana propozycja wprowadzona przez

³¹ *Benedicti XIV P.M., Bullarium*, I, Prato 1845, s. 354–363.

³² *Benedicti XIV P.M., Bullarium*, I, Prato 1845, s. 363–373.

³³ *Benedicti XIV P.M., Bullarium*, II, Prato 1846, s. 286–288.

³⁴ *Benedicti XIV P.M., Bullarium*, II, Prato 1846, s. 398–407.

³⁵ Por. F. Tamburini, *La Penitenzieria Apostolica negli anni dell'occupazione napoleonica in Roma (1808–1814)*, „Archivio della Società Romana di Storia Patria”, 95–96 (1972–1973), s. 173–225.

³⁶ Por. N. Del Re, *La Curia romana...*, dz. cyt., s. 204.

³⁷ Por. F. Tamburini, *Il non „expedit” negli atti della Penitenzieria Apostolica (1861–1889)*, „Rivista di storia della Chiesa in Italia”, 41 (1987), s. 128–151.

³⁸ *Acta Apostolicae Sedis*, I (1909), s. 97–113.

Benedykta XIV na mocy bulli *In Apostolicae* z 13 kwietnia 1774 r., z uwzględnieniem późniejszych zmian oraz z zachowaniem modyfikacji wprowadzonych przez konstytucję *Sapienti Consilio*. Według wspomnianej bulli Benedykta XIV Penitencjaria miała rozstrzygać powierzone jej sprawy szybko i bez pobierania opłat³⁹.

Papież Benedykt XV (1914–1922) w motu proprio *Alloquentes* z 25 marca 1917 r.⁴⁰ odłączył sekcję odpustów od Świętego Oficjum i przyłączył ją wraz z urzędnikami tej sekcji do Penitencjarii Apostolskiej.

W promulgowanym przez papieża Benedykta XV w 1917 r. Kodeksie Prawa Kanonicznego⁴¹ została uwzględniona także konstytucja apostolska *Sapienti Consilio* z 1908 r. i wspomniane wyżej motu proprio *Alloquentes*. Penitencjarii Apostolskiej bezpośrednio został poświęcony kan. 258 Kodeksu⁴², który stanowił w paragrafie 1, że na czele Penitencjarii stoi kardynał wielki penitencjarz. Jurysdykcja tego trybunału ogranicza się do zakresu wewnętrznego, również pozasakramentalnego. Dlatego też Penitencjaria mogła udzielać łask, absolucji, zamian, sanacji i kondonacji. Rozpatrywała ponadto sprawy dotyczące sumienia. Natomiast paragraf 2 tegoż kanonu stanowił, że zadaniem trybunału jest osądzanie wszystkiego, co ma związek z praktyką udzielania odpustów. Przy czym Święte Oficjum zachowało prawo do oceny tego, co miało związek z dogmatyką w odniesieniu do odpustów, modlitw i pobożnych praktyk⁴³.

W odniesieniu do katolików należących do katolickich obrządków wschodnich, Kongregacja Kościołów Wschodnich wyjaśniała 26 lipca 1930 r., że wierni tych obrządków powinni zwracać się do Penitencjarii w sprawach dotyczących zakresu wewnętrznego, także niesakramentalnego⁴⁴. Ta sama Kongregacja 21 lipca 1935 r. wyjaśniała, że wierni Katolickich Kościołów

³⁹ Por. E. Szafrowski, *Kuria Rzymska...*, dz. cyt., s. 195.

⁴⁰ *Acta Apostolicae Sedis*, 9 (1917), s. 167.

⁴¹ *Codex Iuris Canonici Pii Pontificis Maximi iussu digestus*, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus, Romae 27 maii 1917, *Acta Apostolicae Sedis*, 9 (1917), s. 5–521.

⁴² CIC' 17: can. 258:

§ 1. Sacrae Poenitentiarie praeficitur Cardinalis Poenitentiarius Maior. Huius tribunalis iurisdictio coarctatur ad quae forum internum, etiam non sacramentale, respiciunt; quare hoc tribunal pro solo foro interno gratias largitur, absolutiones, dispensationes, commutationes, sanationes, condonationes; excutit praeterea quaestiones conscientiae easque dirimit.

§ 2. Eiusdem insuper est de iis omnibus iudicare quae spectant ad usum et concessionem indulgentiarum, salvo iure S. Officii videndi ea quae doctrinam dogmaticam circa easdem indulgentias vel circa novas orationes et devotiones respiciunt.

⁴³ Por. E. Szafrowski, *Kuria Rzymska...*, dz. cyt., s. 196.

⁴⁴ *Acta Apostolicae Sedis*, 22 (1930), s. 394.

Wschodnich w sprawach odpustów muszą się zwracać również do Penitencjarii Apostolskiej⁴⁵.

Kardynał penitencjarz w latach 1928–1941, Lorenzo Lauri, zainspirował kolejną reformę trybunału, która miała dotyczyć personelu, kompetencji urzędników oraz sposobu rozpatrywania spraw wnoszonych do Penitencjarii Apostolskiej. Reformy tej dokonał papież Piusa XI (1922–1939) konstytucją apostolską *Quae Divinitus nobis* z 25 marca 1935 r.⁴⁶

Postać oraz właściwe kompetencje Penitencjarii Apostolskiej, nakreślone przez konstytucje apostolskie *Sapienti Consilio* i *Quae Divinitus nobis*, zostaną przejęte przez kolejne reformy, które będą miały miejsce w drugiej połowie XX wieku⁴⁷. Były one wprowadzane poprzez konstytucję *Regimini Ecclesiae universae* Pawła VI (1963–1978) z 15 sierpnia 1967 r.⁴⁸ oraz przez konstytucję apostolską *Pastor bonus* papieża Jana Pawła II (1978–2005) z 28 czerwca 1988 r.⁴⁹

2. Kompetencje i struktura Penitencjarii Apostolskiej w świetle obecnego ustawodawstwa kościelnego

2.1. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku

Obecnie obowiązujący Kodeks Prawa Kanonicznego został promulgowany 25 stycznia 1983 r. (dalej KPK'83) przez błogosławionego Jana Pawła II. Pośród norm tego kodeksu znajdują się również kanony, które bezpośrednio odnoszą się do Penitencjarii Apostolskiej oraz inne, które czynią to w sposób pośredni.

2.1.1. Normy odnoszące się bezpośrednio do Penitencjarii Apostolskiej

W KPK'83 znajdują się trzy kanony, które wprost odnoszą się do Penitencjarii Apostolskiej, wymieniając nazwę tego trybunału. Pierwszym z nich jest kan. 64, który stanowi, że:

⁴⁵ Acta Apostolicae Sedis, 27 (1935), s. 97–113.

⁴⁶ Acta Apostolicae Sedis, 28 (1936), s. 242–243.

⁴⁷ Por. A. Saraco, *La Penitenzeria Apostolich...*, dz. cyt., s. 428.

⁴⁸ Paulus VI, *Regimini Ecclesiae universae*, Acta Apostolicae Sedis, 59 (1967), s. 885–928.

⁴⁹ Ioannes Paulus II, *Constitutio apostolica Pastor bonus*, Acta Apostolicae Sedis, 80 (1988), s. 841–930.

Zachowując nienaruszone prawo Penitencjarii w odniesieniu do zakresu wewnętrznego, łaska, której odmówiła jakakolwiek dykasteria Kurii Rzymskiej, nie może być ważnie udzielona przez inną dykasterię tejże Kurii lub przez inną kompetentną władzę – niższą od Biskupa Rzymskiego – bez zgody dykasterii, z którą sprawę zaczęto załatwiać.

Kanon ten określa zasady wpływu subrepcji na ważność reskryptów wydawanych przez dykasterie Kurii Rzymskiej lub też niższe organy władzy hierarchicznej. Subrepcję należy rozumieć jako przemilczenie przez proszającego faktu, że łaskę, o którą prosi, odmówił mu już inny przełożony. W tym kontekście można wysnuć wniosek, że Penitencjaria Apostolska może udzielić w zakresie wewnętrznym łaski, której odmówiła inna dykasteria w zakresie zewnętrznym. Należy jednak zwrócić uwagę, że łaski otrzymanej w zakresie wewnętrznym nie można udowodnić w zakresie zewnętrznym. W tym miejscu rodzi się pytanie, czy łaski, której odmówiono w zakresie wewnętrznym, może udzielić inna dykasteria w zakresie zewnętrznym. Zauważyć jednak należy, że na to pytanie KPK '83 nie udziela odpowiedzi. Konstytucja apostolska *Pastor bonus* w art. 117 stanowi, że kompetencja Penitencjarii Apostolskiej odnosi się do zakresu wewnętrznego oraz odpustów. Stąd można wysnuć wniosek, że kompetencje innych dykasterii odnoszą się tylko do zakresu zewnętrznego. Dlatego też przy rozstrzygnięciu tego typu kwestii należy kierować się kryterium kompetencji⁵⁰.

Następnym kanonem, w którym ustawodawca wprost odwołuje się do Penitencjarii Apostolskiej jest kan. 1048:

W nagłych przypadkach tajnych, gdy nie można się udać do ordynariusza, albo gdy chodzi o nieprawidłowości, o których w kan. 1041, nn. 3 i 4, do Penitencjarii Apostolskiej, a zagraża niebezpieczeństwo poważnej szkody lub zniesławienia, związany nieprawidłowością nie pozwalającą wykonywać święceń, może je wykonywać. Pozostaje jednak obowiązek zwrócenia się jak najszybciej do ordynariusza lub Penitencjarii, za pośrednictwem spowiednika, bez podawania nazwiska.

Ten kanon określa normy, które należy stosować w przypadkach tajnych i nagłych, w których nie można zwrócić się do ordynariusza. Dotyczy on również przypadków, kiedy nie można zwrócić się do Penitencjarii Apostolskiej, a o których mówi kan. 1041, nn. 3 i 4. Kanon ten odnosi się do nieprawidłowości zabraniającej wykonywania święceń, co mogłoby spowodować niebezpieczeństwo zaistnienia znacznej szkody lub zniesławienia⁵¹.

⁵⁰ Por. J. Krukowski, *Reskrypty*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. I., Księga I. *Normy ogólne*, red. J. Krukowski, Poznań 2003, s. 128.

⁵¹ Por. J. Krukowski, *Święcenia*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. III. 2, Księga IV. *Uświęcające zadanie Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2011, s. 245.

Nowy Kodeks Prawa Kanonicznego wprost odnosi się do tego trybunału w kan. 1082:

Jeśli czego innego nie postanawia reskrypt Penitencjarii, dyspensa udzielona w zakresie wewnętrznym niesakramentalnym od przeszkody tajnej, powinna być wpisana do księgi przechowywanej w tajnym archiwum kurii i nie jest potrzebna inna dyspensa w zakresie zewnętrznym, gdy przeszkoda tajna stanie się później publiczną.

Przepis tego kanonu dotyczy obowiązku odnotowania faktu udzielenia przez spowiednika dyspensy od przeszkody w zakresie wewnętrznym niesakramentalnym. Jednocześnie kanon ten zastrzega, że w reskrypcie udzielonym przez Penitencjarię Apostolską może być postanowione coś innego. Gdy jednak nie ma w reskrypcie dodatkowych wskazówek, to wówczas fakt udzielenia tego typu dyspensy powinien być odnotowany w specjalnej księdze przechowywanej w tajnym archiwum kurii diecezjalnej, na terenie tej diecezji, gdzie została udzielona dyspensa. Kuria powinna być powiadomiona przez tego, który dyspensy udzielił. Jest to niezwykle ważne, ponieważ w razie ujawnienia się później przeszkody, od której spowiednik udzielił dyspensy w zakresie wewnętrznym niesakramentalnym, nie jest konieczne udzielenie nowej dyspensy w zakresie zewnętrznym. Takim właśnie dowodem udzielenia dyspensy jest adnotacja dokonana w księdze, o której wspomina kan. 1082 KPK '83. W przypadku jednak, gdy spowiednik udzielił dyspensy w zakresie wewnętrznym sakramentalnym i gdyby przeszkoda, od której udzielił dyspensy w zakresie wewnętrznym stała się publiczną, to w takiej sytuacji należałoby zwrócić się o udzielenie nowej ważnej dyspensy w zakresie zewnętrznym⁵².

2.2. Normy w KPK'83 pośrednio odnoszące się do Penitencjarii Apostolskiej

Pośród kanonów, które pośrednio odnoszą się do Penitencjarii Apostolskiej, należy wymienić te, które związane są z uwalnianiem od kary ekskomuniki *latae sententiae*, czyli zaciągniętej przez sam fakt popełnienia przestępstwa, a które zarezerwowała sobie Stolica Apostolska. Sam fakt rezerwacji Stolicy Apostolskiej kompetencji uwolnienia z kary ekskomuniki *latae sententiae* oznacza, że tylko sama Stolica Apostolska może uchylić zaciągniętą karę. KPK'83 rozumienie Stolicy Apostolskiej podaje w kan. 361:

Przez Stolicę Apostolską lub Stolicę Świętą rozumie się w niniejszym Kodeksie nie tylko Biskupa Rzymskiego, lecz także – o ile nie wynika co innego z natury rzeczy lub z kontekstu – Sekretariat Stanu, Radę Publicznych Spraw Kościoła, jak również inne instytucje Kurii Rzymskiej.

⁵² Por. W. Góralski, *Małżeństwo*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. III, 2, Księga IV. *Uświęcające zadanie Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2011, s. 281.

Do tych innych instytucji Kurii Rzymskiej należy również Penitencjaria Apostolska, której kompetencje dotyczą zakresu wewnętrznego, w tym i uwalnianie z kary ekskomuniki. W KPK '83, ze względu na wagę popełnionego czynu, prawodawca rezerwuje Stolicy Apostolskiej uwolnienie z ekskomuniki w pięciu następujących przypadkach:

- 1) profanacji postaci eucharystycznych (por. kan. 1367);
- 2) bezpośredniego naruszenia tajemnicy sakramentu pokuty (por. kan. 1388 § 1);
- 3) rozgrzeszenia współnika w grzechu przeciw szóstemu przykazaniu Dekalogu (por. kan. 1378);
- 4) agresji fizycznej wobec osoby Biskupa Rzymskiego (por. kan. 1370 § 1);
- 5) konsekracji biskupiej bez papieskiego zlecenia (por. kan. 1382).

Ekskomunika, jako konsekwencje, niesie z sobą zakaz udziału ministerialnego w celebracji Ofiary Mszy św. lub w jakimkolwiek innym rycie liturgicznym, zakazuje sprawowania i otrzymywania sakramentów św. i sakramentaliów, pełnienie urzędów kościelnych lub sprawowanie aktów władzy duszpasterskiej⁵³. Zdjęcie ekskomuniki może nastąpić tylko w przypadkach tajnych i pod warunkiem, że kara ekskomuniki nie została deklarowana na forum zewnętrznym. W większości przypadków uwolnienie w zakresie wewnętrznym następuje za pośrednictwem spowiednika z zachowaniem właściwych procedur, gwarantujących charakter sakramentalny samej absolucji i uchyleniu z kary. Penitent, przystępując do sakramentalnej spowiedzi, musi wyznać wszystkie grzechy, tym bardziej te, których skutkiem było zaciągnięcie ekskomuniki *latae sententiae* zarezerwowanej Stolicy Apostolskiej. Ekskomunika, jako kara lecznicza lub cenzura, może być zdjęta w przypadku, gdy wierny rzeczywiście odczuwa żal z powodu grzechu, który popełnił. Istotnym elementem jest tutaj fakt, czy wierny trwa z uporem w grzechu i nieposłuszeństwie wobec władzy kościelnej i jej poleceń, która wykazała mu, że popełnił przestępstwo. Celem kar leczniczych jest przewyciężenie uporu i uzyskanie nawrócenia serca grzesznika. Dlatego nie mogą one być nałożone na czas określony ani pozostawione swobodnej decyzji przełożonego. W momencie, kiedy ustał upór, wierny ma prawo być uwolniony od kary (por. 1358 § 1). Jak to już zostało wcześniej wspomniane, osoba ekskomunikowana nie może przystępować do sakramentów, w tym i do sakramentu pokuty i pojednania, a jeżeli przystąpi – nie otrzyma rozgrzeszenia. Jeżeli jednak dla penitenta pozostawanie dłuższy czas w stanie grzechu ciężkiego jest szczególnie uciążliwe z powodu niemożności przyjmowania sakramentów, w oczekiwaniu, aż spowiednik uzyska pozwolenie na rozgrzeszenie go, wówczas spowiednik może skorzystać z uprawnień, które przyznaje mu kan. 1357:

⁵³ Por. C. Encina Commentz, *Quando e come ricorrere alla Penitenzieria Apostolica*, Città del Vaticano 2011, s. 14.

§ 1. Z zachowaniem przepisów kan. 508 i 976 z cenzury ekskomuniki lub interdaktu, wiążącej mocą samego prawa, jeszcze niedeklarowanej, może w zakresie wewnętrznym sakramentalnym zwolnić spowiednik, jeśli penitentowi jest trudno pozostawać w grzechu ciężkim przez czas konieczny do tego, aby zaradził kompetentny przełożony.

§ 2. Udzielając zwolnienia, spowiednik powinien nałożyć na penitenta obowiązek odniesienia się w ciągu miesiąca, pod groźbą ponownego popadnięcia w karę, do kompetentnego przełożonego bądź do kapłana posiadającego odpowiednie uprawnienia oraz zastosowania się do otrzymanych poleceń. Tymczasem spowiednik powinien nałożyć odpowiednią pokutę i w razie potrzeby nakazać naprawienie zgorzenia i wyrównanie wyrządzonej szkody. Odniesienia może dokonać także spowiednik bez podania nazwiska.

§ 3. Taki sam obowiązek odniesienia się z chwilą wyzdrowienia mają ci, którzy zgodnie z kan. 976 zostali zwolnieni z cenzury wymierzonej lub deklarowanej albo zarezerwowanej Stolicy Apostolskiej.

Chodzi tutaj o zwolnienie z cenzury, które jest jednak uwarunkowane przyjęciem przez penitenta obowiązku zwrócenia się do odpowiedniej władzy, a następnie powiadomienia o tym spowiednika. Gdy penitent przyjmie ten obowiązek, ale z poważnych przyczyn, niezależnych od niego, nie wypełnił go w ciągu miesiąca, obowiązek ten ulega zawieszeniu aż do momentu, kiedy nie ustanie przeszkoda. Jeżeli jednak z własnej woli nie podejmuje działań, na nowo popada w tę samą karę⁵⁴. Spowiednik w liście skierowanym do Penitencjarii powiadamia o tym, że uwolnił go z cenzury ze względu na pilną konieczność. Wskazówki praktyczne, co do kontaktów spowiednika z Penitencjarią, podane w punkcie II. 7, mają zastosowanie również i w tym przypadku.

2.2.1. Normy Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku dotyczące uwalniania od nieprawidłowości do przyjęcia i wykonywania święceń

Drugą grupą kanonów, które pośrednio dotyczą Penitencjarii, są kanony odnoszące się do uwalniania od nieprawidłowości do przyjęcia i wykonywania święceń.

Nieprawidłowości to inaczej przeszkody trwałe, ustanowione na mocy prawa kościelnego, które zabraniają w pierwszym rzędzie przyjmowania święceń, a co za tym idzie i ich wykonywania. Wśród nieprawidłowości wyróżnia się pochodzące z braku (*ex defectu*) lub z przestępstwa (*ex delicto*), o czym mówi kan. 1041. Oprócz przeszkód trwałych, istnieją również przeszkody zwykłe, które wylicza kan. 1042. Przeszkody zwykłe to okoliczności, których

⁵⁴ Por. *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 1019.

zaistnienie powoduje przejściowo te same skutki, co przeszkody trwałe. Zgodnie z kan. 18 przeszkody i nieprawidłowości podlegają ścisłej interpretacji. Ich wyliczenie jest liczbą zamkniętą, i nie wolno dodawać nowych przeszkód na zasadzie analogii. Jednakże Kongregacja Nauki Wiary w liście z 19 czerwca 1995 r., skierowanym do wszystkich przewodniczących Konferencji Episkopatów, mówiącym o ustanowieniu przepisów dotyczących chleba i wina koniecznych do sprawowania Eucharystii postanowiła, że: „kandydaci do kapłaństwa, którzy są chorzy na celiakię lub są dotknięci alkoholizmem, lub analogicznymi chorobami, biorąc pod uwagę centralne miejsce celebracji eucharystycznej w życiu kapłańskim, nie mogą być dopuszczeni do święceń”⁵⁵.

Przeszkody zwykle ustają z chwilą ustąpienia przyczyny albo przez udzielenie dyspensy przez legalną władzę. Nieprawidłowości ustają, gdy ustaje ustawa, która je ustanowiła, bądź na mocy uzyskania dyspensy. Jeżeli nieprawidłowość jest uwarunkowana okolicznością personalną, wówczas przeszkody wynikające z przestępstwa nie ustają przez odpuszczenie kary. Dyspensy od wszystkich nieprawidłowości są zarezerwowane Stolicy Apostolskiej wówczas, gdy fakt, na którym są oparte, jest wniesiony na forum sądowe – tak kanoniczne, jak i cywilne. Dyspensa przewidziana w przypadkach, o których stanowi kan. 1041, nn. 2–3, w przypadku przestępstwa publicznego, jest zarezerwowana Stolicy Apostolskiej, w przypadkach, o których stanowi kan. 1041, n. 4, również gdy przestępstwo jest tajne. Według konstytucji apostolskiej *Pastor bonus* z 28 czerwca 1988 r., Kongregacji do spraw Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów zastrzeżone są dyspensy, które wykraczają poza uprawnienia biskupów diecezjalnych (art. 63); Kongregacji do spraw Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego zarezerwowane są dyspensy od ślubów zakonnych (art. 108 § 1); Kongregacja Doktryny Wiary dyspensuje od nieprawidłowości, o których mówi kan. 1041, n. 2 (art. 53)⁵⁶. Od nieprawidłowości nie zarezerwowanych Stolicy Apostolskiej, zgodnie z postanowieniem kan. 1047 § 4 KPK’83, może dyspensować każdy ordynariusz. Wierny może zwrócić się do Penitencjarii Apostolskiej również z przeszkodami, które nie są jej zarezerwowane. Natomiast Penitencjaria Apostolska udziela dyspensy w zakresie wewnętrznym tylko w przypadkach tajnych, jeśli chodzi o nieprawidłowości zarezerwowane Stolicy Apostolskiej. Głównie są to nieprawidłowości zaciągnięte na skutek popełnienia przestępstwa umyślnego zabójstwa lub spędzenia płodu, czy też pozytywnego współdziałania w dokonywaniu tych przestępstw (Por. kan. 1041, n. 4; 1044 § 1,

⁵⁵ *Kodeks Prawa...*, dz. cyt. s. 769. Por. *Lettera della Congregazione per la Dottrina della Fede a tutti i Presidenti delle Conferenze Episcopali sull’uso del pane con poca quantità di glutine e del mosto come materia eucaristica*, „Notitiae”, 31 (1995), s. 610.

⁵⁶ Por. J. Krukowski, *Święcenia...*, dz. cyt., s. 244.

n. 3). Prośba do Penitencjarii o udzielenie dyspensy od nieprawidłowości jest kierowana za pośrednictwem spowiednika lub ojca duchownego. Jeżeli chodzi o kandydata do święceń, spowiednik powinien wyrazić również swoją opinię co do jego zdolności ich przyjęcia. W przypadku kapłana spowiednik powinien wyrazić również swoją opinię odnośnie do jego poprawy. Wszyscy pośrednicy kierujący pismo do Penitencjarii są zobowiązani do nieujawniania tej dykasterii imienia i nazwiska osoby będącej w nieprawidłowości. Gdy o swojej nieprawidłowości podmiot dowiedział się w rozmowie, która nie była spowiedzią, wówczas kapłan ten może zwrócić się do Penitencjarii, bez obowiązku spowiadania go. W tym wypadku posługuje się zakresem wewnętrznym, niesakramentalnym, który także chroniony jest tajemnicą.

2.2.2. Uzdrawienia w związku małżeństwa nieważnie zawartego

W obecnym KPK'83 definicja uważnienia nadzwyczajnego w związku małżeństwa nieważnie zawartego znajduje się w kan. 1161 § 1:

Uważnienie w związku małżeństwa nieważnego jest uważnieniem go bez ponawiania zgody, dokonane przez kompetentną władzę. Zawiera ono w sobie dyspensę od przeszkody, gdyby istniała, oraz od formy kanonicznej, gdy nie została zachowana, jak również cofnięcie wstecz skutków kanonicznych.

Zazwyczaj uzdrawienia związku małżeństwa nieważnie zawartego dokonuje biskup diecezjalny, a także z umotywowanych powodów może tego aktu udzielić Stolica Apostolska. Penitencjaria Apostolska może udzielić łaski uzdrawienia małżeństwa nieważnie zawartego, gdy ze względu na usprawiedliwione przyczyny wydaje się korzystne uczynienie tego w zakresie wewnętrznym. Dzieje się to w przypadkach, kiedy nie chce się upublicznienia sanacji małżeństwa powszechnie uważanego za prawidłowo zawarte. Instytucja ta ma zastosowanie jedynie w przypadku małżeństw zawartych nieważnie z powodu istniejącej przeszkody zrywającej albo braku formy kanonicznej. Podstawą lub korzeniem (*radix*), na którym jest oparta cała konstrukcja prawna uważnienia, jest trwająca zgoda małżeńska, właściwie ukształtowana i wyrażona w momencie zawarcia małżeństwa, lecz prawnie nieskuteczna z uwagi na przeszkodę zrywającą bądź brak formy kanonicznej. Samo uważnienie następuje w chwili udzielenia *sanatio in radice* przez kompetentną władzę kościelną, skutki prawne tego aktu przeniesione zostają do momentu, w którym zawierane było nieważne małżeństwo, chyba, że wyraźnie zastrzeżono co innego⁵⁷.

⁵⁷ Por. W. Góralski, *Małżeństwo*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. III. 2, Księga IV. *Uświęcające zadanie Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2011, s. 364.

Prośba o sanację może być przedstawiona przez jedną, albo przez dwie strony. Kapłan, który otrzymał uważnienie małżeństwa za pośrednictwem reskryptu Penitencjarii Apostolskiej, powinien umieścić nazwiska obydwójga małżonków w reskrypcie i przekazać go do tajnego archiwum kurii diecezjalnej. Jest wskazane, aby osoba lub osoby proszące zachowały numer protokołu otrzymanego reskryptu, gdyby w przyszłości zaszła potrzeba udowodnienia jego otrzymania. Jeżeli kapłan dowiedział się o nieważności małżeństwa w trakcie spowiedzi, wówczas reskrypt Penitencjarii należy zniszczyć, po zaznajomieniu osoby zainteresowanej z jego zawartością i przekazaniu jej numeru protokołu⁵⁸.

2.2.3. Kwestia ewentualnej redukcji zobowiązań mszalnych

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. o redukcji zobowiązań mszalnych mówi w kan. 1308:

§ 1. Redukcja zobowiązań dotyczących Mszy św., której można dokonywać tylko ze słusznej i koniecznej przyczyny, jest zarezerwowana Stolicy Apostolskiej, z zachowaniem zamieszczonych przepisów, które następują.

§ 2. Jeśli w akcie fundacyjnym zostało to wyraźnie zastrzeżone ordynariusz, może zredukować zobowiązania mszalne na skutek zmniejszenia się dochodów.

§ 3. Biskup diecezjalny posiada władzę redukowania z powodu zmniejszenia się dochodów, dopóki trwa przyczyna, Mszy św. związanych z legatami lub w jakikolwiek sposób fundowanych, które są samoistne, do wysokości stypendium prawnie obowiązującego w diecezji, pod warunkiem jednak, że nie ma nikogo, kto jest zobowiązany i kogo można by było skutecznie nakłonić do podwyższenia dochodów.

§ 4. Przysługuje temuż władza redukowania zobowiązań lub legatów mszalnych, obciążających instytucję kościelną, jeśli dochody stały się niewystarczające do osiągnięcia w odpowiedni sposób własnego celu tej instytucji.

§ 5. Te same władze, o których w §§ 3 i 4, przysługują również najwyższemu przełożonemu kleryckiego instytutu zakonnego na prawie papieskim.

Zagadnienie to odnosi się do zobowiązań dotyczących Mszy św., które podjął pojedynczy kapłan i z jakichś powodów nie może osobiście czy przez innych kapłanów zadośćuczynić obowiązkowi ich odprawienia w intencjach określonych przez ofiarodawców. W tej sytuacji ów kapłan ma możliwość zwrócenia się z prośbą do Penitencjarii Apostolskiej za pośrednictwem spowiednika o redukcję zobowiązań mszalnych. W prośbie, omijając imię i nazwisko kapłana, należy podać liczbę nieodprawionych Mszy św., przybliżony wiek kapłana oraz jego stan zdrowia, motyw niezadośćuczynienia przyjętemu

⁵⁸ Por. C. Encina Commentz, *Quando e come...*, dz. cyt., s. 29–31.

obowiązkowi odprawienia, sposób, w jaki zostały użyte przyjęte stypendia, a także określić liczbę tych Mszy św., które mogą być odprawione osobiście lub przez innych, aby zadośćuczynić przyjętemu obowiązkowi. Na podstawie przesłanych w rekursie wiadomości, Penitencjaria udzieli kapłanowi penitentowi zmniejszenia ilości Mszy św. do odprawienia. O wszystkich przypadkach redukcji Mszy św. wielki penitencjarz informuje Ojca Świętego na audiencji prywatnej. Przy czym należy zauważyć, że takie zwrócenie się do Penitencjarii nie jest możliwe w przypadku redukcji zobowiązań mszalnych zaciągniętych przez osoby prawne czy instytucje (np. seminaria, kurie diecezjalne, instytuty zakonne). W tych przypadkach kompetentną dykasterią, do której należy się zwrócić, jest Kongregacja do spraw Duchowieństwa⁵⁹.

2.2.4. Odpusty

Obecnie odpusty zostały oddzielone od sakramentalnej pokuty oraz odpuszczania grzechów. Reformy dotyczącej odpustów dokonał papież Paweł VI na mocy konstytucji apostolskiej *Indulgentiarum doctrina*, z 1 stycznia 1967 r.⁶⁰ Następnie, wykonując papieskie polecenia, Penitencjaria Apostolska opublikowała *Enchiridion Indulgentiarum*, którego pierwsze wydanie ukazało się 29 czerwca 1968 r., a czwarte 16 lipca 1999 r.⁶¹.

Normy dotyczące odpustów znalazły się w IV Księdze KPK'83 pt. „Uświęcające zadanie Kościoła” w kann. 992–997 i obejmują następujące zagadnienia:

- 1) definicję oraz rodzaje odpustów (kan. 992–994);
- 2) kto ma władzę do ich udzielania (kan. 995);
- 3) kto z wiernych posiada zdolność do ich przyjęcia (kan. 996);
- 4) kan. 997 dotyczy przepisów prawa kościelnego, znajdujących się poza

KPK'83.

Kan. 995 § 1 zawiera zasadę ogólną potwierdzającą, że udzielanie odpustów przysługuje podmiotom najwyższej władzy w Kościele. Według kann. 331 i 336 tymi najwyższymi podmiotami są papież i kolegium biskupów. Wszyscy inni mogą ją otrzymać na mocy samego prawa albo na mocy specjalnego upoważnienia od papieża. Na mocy prawa specjalnego, jakim jest *Pastor bonus* (art. 120), władza do udzielania odpustów przysługuje – spośród dykasterii Kurii Rzymskiej – wyłącznie Penitencjarii Apostolskiej, z zastrzeżeniem prawa Kongregacji Doktryny Wiary do badania wszystkiego, co dotyczy doktryny

⁵⁹ Por. *Pastor bonus*, art. 97, 2; C. Encina Commentz, *Quando e come...*, dz. cyt., s. 31–32.

⁶⁰ *Acta Apostolicae Sedis*, 59 (1967), s. 5–24.

⁶¹ *Acta Apostolicae Sedis*, 92 (2000), s. 301–302; Por. J. Krukowski, *Sakrament pokuty*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. III, 2, Księga IV: *Uświęcające zadanie Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2011, s. 176–177.

dogmatycznej w odpustach. Ci, którzy otrzymali od papieża kompetencje do udzielania odpustów wszystkim wiernym, mają obowiązek przesłać autentyczne odpisy takiego nadania do Penitencjarii Apostolskiej. Obowiązek ten obwarowany jest klauzulą nieważności otrzymanej łaski⁶².

O ich udzielenie można wystąpić do Penitencjarii za pomocą listu wysłanego pocztą lub faksem. Prośba ta powinna być właściwie umotywowana co do zasadności udzielenia odpustu oraz powinna zawierać pisemną zgodę biskupa diecezjalnego na jego udzielenie. Powinna też zostać wysłana odpowiednio wcześniej, ażeby Penitencjaria Apostolska mogła przygotować i przesłać na czas właściwy dekret⁶³.

2.3. Kompetencje Penitencjarii Apostolskiej w świetle norm konstytucji Apostolskiej *Pastor bonus*

Jan Paweł II, konstytucją apostolską *Pastor Bonus* z 28 czerwca 1988 r., określił kompetencje Trybunału Penitencjarii Apostolskiej w art. 117–120:

Art. 117 – Do kompetencji Penitencjarii Apostolskiej należy wszystko, co dotyczy zakresu wewnętrznego, a także odpustów.

Art. 118 – Udziela abszolucji, dyspens, zmiany, sanacji, zezwoleń i innych łask w zakresie wewnętrznym, zarówno sakramentalnym, jak i pozasakramentalnym.

Art. 119 – Troszczy się, by w bazylikach patriarchalnych Rzymu była wystarczająca liczba spowiedników wyposażonych w odpowiednie upoważnienia.

Art. 120 – Dykasterii tej zleca się wszystko, co odnosi się do udzielania i korzystania z odpustów, z zachowaniem uprawnień Kongregacji Nauki Wiary do sprawowania kontroli nad kwestiami natury dogmatycznej dotyczącej odpustów.

Trybunał ten jest wymieniony we wspomnianym dokumencie jako pierwszy z pomiędzy innych trybunałów Stolicy Apostolskiej (Penitencjaria Apostolska, Sygnatura Apostolska, Rota Rzymska). W zakresie wewnętrznym Penitencjaria posiada przede wszystkim kompetencję udzielania rozgrzeszeń, dyspens oraz innych łask zastrzeżonych Stolicy Apostolskiej, które w zakresie zewnętrznym udzielają inne dykasterie Kurii Rzymskiej. Oczywiście przedmiot przedstawionej sprawy musi posiadać odpowiedni charakter, który pozwoli na jego rozwiązanie w zakresie wewnętrznym. Ponadto Penitencjaria rozstrzyga sprawy związane ze sprawowaniem sakramentu pokuty oraz zajmuje się tym wszystkim, co odnosi się do udzielania i korzystania z odpustów.

⁶² Por. J. Krukowski, *Sakrament pokuty...*, dz. cyt., s. 179–180.

⁶³ Por. C. Encina Commentz, *Quando e come...*, dz. cyt., s. 34–35.

2.4. Normy Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich dotyczące Penitencjarii Apostolskiej

Pierwszy w historii kodeks dla katolickich Kościołów wschodnich: *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich* (dalej: KKKW) został promulgowany 18 października 1990 r. przez papieża Jana Pawła II konstytucją apostolską *Sacri canones*⁶⁴. Wszedł on w życie 1 października 1991 r.

Odnośnie do wiernych obrządku wschodniego należy zaznaczyć, że nie dotyczą ich przepisy karne oraz te odnoszące się do nieprawidłowości zawarte w KPK '83. W przeciwieństwie do KPK '83 w KKKW nie występują kary *latae sententiae*⁶⁵, które zaciąga na siebie przestępca przez sam fakt popełnienia określonego przestępstwa. W normach KKKW występują tylko kary *ferendae sententiae*, to jest takie, które dopiero wtedy wiążą winnego, gdy zostały wymierzone.

W normach KKKW znajdują się przepisy rezerwujące niektóre grzechy Stolicy Apostolskiej, przez którą należy rozumieć Penitencjarię Apostolską, gdy rzecz dotyczy zakresu wewnętrznego. Do tych grzechów należy bezpośrednie naruszenie tajemnicy spowiedzi oraz rozgrzeszenie współnika grzechu przeciwko czystości, jak to przewiduje kan. 728 § 1, nn. 1 i 2:

§ 1. Stolicy Apostolskiej jest zarezerwowane rozgrzeszenie z następujących grzechów:

1° bezpośrednio naruszenie tajemnicy spowiedzi;

2° rozgrzeszenie współnika w grzechu przeciwko czystości.

Należy jednak zaznaczyć, że w KKKW te zastrzeżenia ustają, gdy spowiada się chorego, który nie może opuścić domu, a według roztropnego osądu spowiednika nie można zwrócić się do kompetentnej władzy o absolicję, bez poważnej niedogodności dla penitenta lub też gdy może zachodzić niebezpieczeństwo naruszenia tajemnicy spowiedzi, oraz gdy spowiada się nupturientów przed przyjęciem sakramentu małżeństwa (kan. 729, nn. 1 i 2). KKKW w kan. 730 stanowi także, że rozgrzeszenie współnika grzechu przeciwko czystości jest nieważne.

2.5. Przedstawianie Penitencjarii Apostolskiej kwestii o charakterze moralnym lub prawnym

Jak dowodzi praktyka życia trudno jest przewidzieć wszystkie przypadki, jakie mogą przydarzyć się w życiu ludzkim, a tym bardziej ująć je w zwięzły system norm, zwłaszcza gdy dotyczą kwestii sumienia. Do Penitencjarii

⁶⁴ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli pp. II promulgatus*, Acta Apostolicae Sedi, 82 (1990), s. 1045–1363.

⁶⁵ Por. *Kodeks Prawa...*, dz. cyt., s. 988.

Apostolskiej mogą być kierowane rekursy także w sprawach, które nie są prawnie zarezerwowane Stolicy Apostolskiej. Dlatego też w sytuacjach, kiedy kapłan posiada pewne wątpliwości w ważnych kwestiach natury moralnej bądź prawnej, które nastęrczają mu trudności w rozwiązaniu jakiegoś konkretnego przypadku, z którym się spotkał w trakcie wykonywania jego kapłańskiej posługi, wówczas może zwrócić się z tymi problemami do Penitencjarii Apostolskiej. Jednym słowem, może się zwracać w tych wszystkich sprawach, które dotyczą sumienia wiernych jakiegokolwiek obrządku, nie tylko łacińskiego, ale także i wschodnich. Przy czym należy zaznaczyć, że muszą to być przypadki konkretne. Natomiast pytania i wątpliwości o charakterze ogólnym bądź teoretycznym powinny być kierowane do innej kongregacji Kurii Rzymskiej, która jest kompetentna ze względu na materię. Oczywiście uciekając się do tego nadzwyczajnego środka, najpierw powinien wykorzystać środki zwyczajne, konsultując dokumenty Urzędu Nauczycielskiego Kościoła oraz prace zatwierdzonych autorów. W takich przypadkach, gdy nie osiągnął pewności moralnej, może zwrócić się do Penitencjarii. Trzeba jednak pamiętać, że w przedstawianiu sytuacji i formułowaniu pytania należy unikać podawania nazwisk osób, które są związane z przedstawioną sprawą, lub użyć wymyślone imiona zastępcze uniemożliwiające identyfikację konkretnych osób, których dana sprawa dotyczy⁶⁶.

2.6. Struktura Penitencjarii Apostolskiej

Na czele Penitencjarii Apostolskiej stoi wielki penitencjarz będący zawsze kardynałem. W czasie wakatu Stolicy Apostolskiej jego funkcja nie ulega zawieszeniu, w przeciwieństwie do innych przewodniczących dykasterii Kurii Rzymskiej, kontynuuje on wypełnianie obowiązków związanych ze sprawowanym urzędem. Norma ta była już ustanowiona w konstytucji apostolskiej *Quae divinitus* Piusa XI z 1935 r., i do tejże konstytucji odwołuje się bezpośrednio błogosławiony Jan Paweł II w n. 18, w swojej konstytucji apostolskiej *Universi Dominici gregis*, wydanej 22 lutego 1996 r. dotyczącej wakatu Stolicy Apostolskiej⁶⁷, którą potwierdził powyższą normę.

Od kardynała Wielkiego Penitencjarza zależą także penitencjarze mniejsi czterech bazylik patriarchalnych Rzymu: św. Jana na Lateranie, Matki Bożej Większej, św. Piotra na Watykanie oraz św. Pawła za Murami, jak również penitencjarze bazylik położonych na terenie Włoch, które podlegają bezpośrednio papieżowi, tj. św. Franciszka w Asyżu i św. Antoniego w Padwie. Penitencjarze ci są nominowani przez wielkiego penitencjarza i otrzymują od niego specjalne uprawnienia. Chociaż konstytucja apostolska *Pastor bonus*

⁶⁶ Por. C. Encina Commentz, *Quando e come...*, dz. cyt., s. 33–34.

⁶⁷ *Acta Apostolicae Sedis*, 88 (1996), s. 305–343.

wspomina o nich w art. 119, to jednak nie należą oni w ścisłym sensie do personelu Penitencjarii. Trybunał ten organizuje dla penitencjarzy mniejszych okresowe spotkania, ażeby zagwarantować jedność linii pastoralnej pełnionej przez nich funkcji⁶⁸. Na spotkaniach omawiane są szczegółowe zagadnienia o charakterze teologicznym i prawnym. Penitencjaria troszczy się równocześnie o zapewnienie na czas zamiany penitencjarzy, którzy odchodzą ze swojej funkcji, aby zostali zastąpieni przez osoby mogące sprostać wymaganiom, jakie niesie z sobą funkcja penitencjarza mniejszego, również za pośrednictwem egzaminów i odpowiedniej selekcji.

W skład tego trybunału wchodzi: zaliczający się do wyższych prałatów regens, który w rzeczywistości kieruje pracą trybunału, oraz pięciu pozostałych prałatów: prałat teolog, prałat kanonista i trzech prałatów radców. W przeszłości każdy z nich nosił własną nazwę, odpowiednio: korektor, datariusz i pieczętujący. Prałaci ci nazywani są także ogólnie prałatami Sygnatury. Razem z regensem tworzą oni radę kardynała penitencjarza, której zebrania noszą nazwę *Signaturae Poenitentiariae Apostolicae*⁶⁹. Do personelu tego trybunału należą też pomocnik studium, archiwista oraz adept zajmujący się przygotowywaniem i przechowywaniem dokumentów.

Sprawy, którymi zajmuje się Penitencjaria Apostolska zgodnie ze swoją kompetencją, są rozpatrywane według odpowiedniej procedury na Kongresie Penitencjarii, Sygnaturze Penitencjarii Apostolskiej i Audjencji Papieskiej.

W celu załatwienia spraw zwyczajnych dwa razy dziennie zbiera się Kongres Penitencjarii, któremu przewodniczy regens. W przypadku jakiejś przeszkody uniemożliwiającej regensowi przewodniczenie Kongresowi, może on być zastąpiony przez któregoś z prałatów Sygnatury. Jeden z Kongresów poświęcony jest rozpatrywaniu spraw związanych ze spowiedzią, natomiast drugi zajmuje się prośbami o udzielenie odpustów. Decyzje podjęte na Kongresie są następnie przedstawione do zatwierdzenia kardynałowi penitencjarzowi⁷⁰.

Sygnatura Penitencjarii Apostolskiej zbiera się co najmniej jeden raz w miesiącu. Temu zebraniu przewodniczy Wielki Penitencjarz, a uczestniczą w nim regens i pięciu prałatów. Na Sygnaturze dyskutuje się sprawy ważniejsze i bardziej skomplikowane – zarówno z sekcji trybunału, jak też i z sekcji odpustów – oraz nad zasadnością egzaminowania kandydatów na penitencjarzy mniejszych i aspirantów na urzędników Penitencjarii. Prałaci ci mają tylko głos doradczy i zabierają go w porządku ustanowionym przez papieża Piusa XI. Regens zabiera głos zawsze ostatni oraz czyta decyzję sformułowaną przez kardynała penitencjarza⁷¹.

⁶⁸ Por. N. Del Re, *La Curia romana...*, dz. cyt., s. 206.

⁶⁹ Por. N. Del Re, *La Curia romana...*, dz. cyt., s. 207.

⁷⁰ Por. N. Del Re, *La Curia romana...*, dz. cyt., s. 207.

⁷¹ Por. tamże.

Podczas audiencji papieskiej Ojcu Świętemu są przedstawiane wszystkie te przypadki z obydwu sekcji, które przekraczają władze zwyczajną Wielkiego Penitencjarza, a które były prezentowane papieżowi na poprzedniej audiencji. Ponadto przedkładane są i te przypadki, które kardynał penitencjarz uważa, że powinny być rozpatrzone właśnie według tej procedury. W czasie gdy audiencje z różnych przyczyn są zawieszane, Wielki Penitencjarz może swoją władzą rozstrzygnąć naglące i poważne przypadki z zastrzeżeniem, że ma je zreferować papieżowi na najbliższej audiencji. Takimi uprawnieniami dysponuje również regens w sytuacji, kiedy Wielki Penitencjarz jest nieobecny, a audiencje papieskie są zawieszane⁷².

2.7. Niektóre wskazówki proceduralne, które należy zachować w kontaktach z Trybunałem Penitencjarii Apostolskiej

Każdy wierny ma prawo przedstawić swoją prośbę do Penitencjarii Apostolskiej, również osobiście. Jednakże w sytuacjach, gdy sprawa dotyczy grzechu lub cenzur, to rekurs powinien jednak skierować do Penitencjarii spowiednik osoby zainteresowanej.

Rekurs, czyli zwrócenie się do Penitencjarii, powinien mieć formę zwykłego listu, w którym spowiednik pomija jednak imię i nazwisko penitenta oraz jakiegokolwiek inne dane pozwalające na jego identyfikację. W liście spowiednik powinien opisać całe zdarzenie, dodając równocześnie okoliczności obciążające albo umniejszające winę⁷³. Taki list należy przesłać pocztą na następujący adres: *Penitenzieria Apostolica – 00120 Città del Vaticano*. Ponieważ w sprawach dotyczących tajemnicy spowiedzi nie można korzystać z pomocy współczesnych środków elektronicznych, takich jak faks czy internet, dla przesłania wspomnianego listu należy posłużyć się pocztą. Sam list może być napisany w jakimkolwiek języku. Jednakże dla ułatwienia pracy personelu Penitencjarii, a co za tym idzie dla przyspieszenia odpowiedzi, lepiej jest sformułować taki list w jednym z języków powszechnie używanych w Kurii Rzymskiej: włoskim, angielskim, niemieckim, francuskim, hiszpańskim, portugalskim, polskim lub łacińskim. Zazwyczaj Penitencjaria podejmuje decyzje i wysyła odpowiedź w ciągu dwudziestu czterech godzin od momentu otrzymania listu od spowiednika⁷⁴, ale oczywiście zależy to od skuteczności działania poczty w określonym kraju.

⁷² Por. tamże.

⁷³ Por. C. Encina Commentz, *Quando e come...*, dz. cyt., s. 20.

⁷⁴ Por. C. Encina Commentz, *Quando e come...*, dz. cyt., s. 23.

Jak to już zostało wspomniane, spowiednik zwracając się do Penitencjarii Apostolskiej, powinien podać rodzaj popełnionego przestępstwa oraz okoliczności jego popełnienia.

W przypadku profanacji postaci eucharystycznej należy podać przybliżony wiek penitenta oraz stan jego zdrowia psychicznego; kiedy, ile razy i w jaki sposób popełnił przestępstwo; co było motywem jego popełnienia; czy zostało popełnione indywidualnie bądź przy współudziale innych, czy też z inspiracji jakiejś sekty⁷⁵.

W przypadku bezpośredniej zdrady tajemnicy spowiedzi przez kapłana, spowiednik powinien podać przybliżony wiek kapłana; kiedy, ile razy i w jakich okolicznościach została ujawniona tajemnica spowiedzi; czy wyjawienie tajemnicy było popełnione świadomie, czy raczej było następstwem niezachowania należytej ostrożności; czy ujawnienie tajemnicy wyrządziło jakieś szkody penitentowi. Powinien także przedstawić własną ocenę wiarygodności kapłana w zakresie dalszego sprawowania sakramentu pokuty⁷⁶.

W rekursie dotyczącym popełnienia przestępstwa udzielenia rozgrzeszenia współnikowi grzechu przeciwko szóstemu przykazaniu należy podać: przybliżony wiek zarówno kapłana, jak i współnika grzechu; płeć oraz stan współnika grzechu (celibatariusz, związany węzłem małżeńskim, zakonnik, duchowny); ile razy i kiedy ostatni raz miało miejsce rozgrzeszenie; czy zerwał grzeszne relacje ze współnikiem. Ponadto spowiednik powinien nakreślić także aktualną postawę kapłańską penitenta odnośnie do sprawowania Eucharystii, modlitwy brewiarzowej itd.⁷⁷.

Powiadomienie penitenta o otrzymanej odpowiedzi powinno nastąpić w odpowiedni sposób. Dlatego też spowiednik powinien się umówić z penitentem w czasie będącym odpowiednim dla obydwu stron. Penitent ma prawo do anonimowości, stąd spowiedź powinna odbyć się w konfesjonale z kratą. Po podaniu do wiadomości penitentowi treści reskryptu Penitencjarii wraz z numerem protokołu, spowiednik powinien zniszczyć otrzymane pismo. Odpowiedzi Penitencjarii Apostolskiej, zresztą nie tylko w tym przypadku, nie mogą być rozpowszechniane w żadnym wypadku. Jest jednak wskazane, ażeby penitent zachował numer protokołu, ponieważ być może będzie musiał ponownie zwrócić się do Penitencjarii i wówczas będzie konieczne wskazanie go, ażeby Penitencjaria mogła zidentyfikować sprawę, o którą chodzi⁷⁸. Zazwyczaj w reskrypcie znajduje się potwierdzenie absolucji udzielonej na mocy kan. 1357, z powodu pilnej konieczności. Jeżeli penitent nie został jeszcze uwolniony

⁷⁵ Por. C. Encina Commentz, *Quando e come...*, dz. cyt., s. 20.

⁷⁶ Por. C. Encina Commentz, *Quando e come...*, dz. cyt., s. 21.

⁷⁷ Por. C. Encina Commentz, *Quando e come...*, dz. cyt., s. 21–22.

⁷⁸ Por. P. V. Pinto, *Diritto amministrativo canonico. La Chiesa mistero e istituzione*, Bologna 2006, s. 215.

z cenzury, wówczas Penitencjaria udziela takiego uprawnienia spowiednikowi. Ponadto w reskrypcie zostaje wyznaczona pokuta, jaką penitent ma odprawić, jak też pewne instrukcje dla spowiednika dotyczące jego kontaktów z penitentem. W sytuacjach, kiedy penitent z przyczyn niezawinionych nie będzie mógł ponownie zwrócić się do spowiednika, który go rozgrzeszył, wówczas powinien zostawić adres, na który spowiednik prześle list informujący o decyzji Penitencjarii. Należy przy tym dołożyć wszelkich starań, ażeby została zachowana tajemnica spowiedzi⁷⁹.

Zakończenie

Penitencjaria Apostolska, obecnie najstarsza dykasteria Kurii Rzymskiej, przeszła dość skomplikowany proces ewolucji. Na przestrzeni wieków trybunał ten był poddawany rozlicznym reformom. Można było zaobserwować, jak kompetencje Penitencjarii Apostolskiej, poczynając od spraw sumienia związanych ze spowiedzią, ulegały stopniowemu rozszerzaniu również na sprawy związane z zakresem zewnętrznym. W momencie jednak, kiedy kolejni papieże doszli do wniosku, że wykraczanie poza zakres wewnętrzny i zbyt szerokie kompetencje stają się przyczyną nadużyć oraz stają na przeszkodzie w wypełnianiu misji, dla której została powołana, wówczas podjęli się trudu reform, aby ograniczyć kompetencje tego trybunału do zakresu wewnętrznego, spraw związanych z sumieniem oraz odpustów, jak to jest obecnie. Dlatego wydało się konieczne dla zrozumienia obecnego kształtu, zadań, kompetencji i stosowanej praktyki w tej szczególnej dykasterii Kurii Rzymskiej, prześledzenie również jej historii.

Trybunał Penitencjarii Apostolskiej niejednokrotnie nazywany jest *Trybunałem Miłosierdzia*⁸⁰, ponieważ jego główną misją jest pomoc w dziele pojednania z Bogiem i Kościołem wiernych, którzy znaleźli się w sytuacji nie do pogodzenia ze swoim wiecznym zbawieniem. Chociaż dykasteria ta nosi nazwę trybunału, to jednak należy podkreślić, że nie wykonuje ona swojej funkcji w taki sposób, jak czynią to trybunały w zakresie zewnętrznym. Przede wszystkim jest w nim zachowywana anonimowość wiernych. Ponadto nie występuje spór pomiędzy stronami, które walczą o ochronę swoich interesów i występują o zastosowanie norm prawnych w swojej obronie lub przeciwko innemu wiernemu.

Kompetencje Penitencjarii Apostolskiej dotyczą zakresu wewnętrznego, który jest skierowany bezpośrednio w stronę zbawienia dusz, będącego najwyższym prawem w Kościele (por. KPK '83 kan. 1752). Funkcje, które są

⁷⁹ Por. C. Encina Commentz, *Quando e come...*, dz. cyt., s. 25–26.

⁸⁰ Por. C. Encina Commentz, *Quando e come...*, dz. cyt., s. 35.

wykonywane w tym zakresie, należą do porządku teologicznego, gdyż są one skierowane na uświęcenie poszczególnych dusz w ich osobistej relacji z Bogiem, szczególnie w głębi ich sumienia.

Zadanie, które realizuje Penitencjaria Apostolska, obejmuje chrześcijańskie misterium w jego najgłębszej rzeczywistości, ponieważ dotyczy historii człowieka, grzechu i łaski, odkupienia i Dobrej Nowiny, którą przyniósł Chrystus Pan.

Summary

HISTORY AND COMPETENCES OF THE APOSTOLIC PENITENTIARY

The article is composed of two parts. In the first part, a brief history of this tribunal, from its origins to its governing legislation, shall be presented. The increasing number of requests for absolutions, dispensations and indulgences, in the second half of the XII Century, constituted the seed from which would rise up a century later the bureaucratic office of the Penitentiary, presided over by a Cardinal Major Penitentiary and composed of various officials, at the beginning primarily clerks and advocates.

In the second part, the most important legislative acts regarding this dicastery shall be analysed: the *Code of Canon Law* of 1983, the Apostolic Constitution *Pastor Bonus* of 1988 and the *Code of Canons of the Oriental Churches* of 1990. On the basis of an analysis of the relevant juridical norms, the competences in force of the Apostolic Penitentiary shall be explained. There shall also be presented some practical considerations such as the procedures for making appeals to this Tribunal.

In the conclusion it is noted that throughout its long history the Tribunal has had a considerable evolution of the competences assigned to it, for which it was preferred to reserve to the Apostolic Penitentiary only cases of the internal forum, such as questions of conscience and of indulgences. The Apostolic Penitentiary has also been called the "Tribunal of Mercy".

Ks. dr Henryk Mieczysław JAGODZIŃSKI – ur. w 1969 r., w Małogoszczu. Ukończył WSD w Kielcach. Uzyskał doktorat z zakresu prawa kanonicznego na Papieskim Uniwersytecie św. Krzyża w Rzymie, radca Nuncjatury Apostolskiej, obecnie pracujący w Sekretariacie Stanu w Watykanie.

Autor książek: *Il diritto amministrativo della Chiesa nella letteratura canonistica polacca*, Roma 2002; *Na przedmurzu chrześcijaństwa. Błogosławiony Kardynał Alojzije Stepinac i Chorwacja*, Kielce 2009; *By łamać chleb i składać dziękczynienie. Kapłaństwo w pismach niektórych Ojców Apostolskich*, Kielce 2010; *Polskie drogi nadziei*, Kielce 2010; *Zarys historii Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej*, Kielce 2013. Autor artykułów publikowanych między innymi w „Kieleckich Studiach Teologicznych”, „Studiach Sandomierskich” i „Ius Ecclesiae”.